

Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaygın Eğitimin Yoksulluğu Azaltma Üzerindeki Etkisi

Impact of Non-Formal Education on Reduction of Poverty in Developing Countries

Murat ÇOKGEZEN¹
Oyun-Erdene ERDENE²

ÖZET

Son yıllarda hızla artan yoksulluk ile birlikte hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoksulluğu önlemek amacıyla çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar içinde yaygın eğitim, avantajlarının ve özelliklerinin ülke yapısına uygun olması gerekçesiyle gelişmekte olan ülkelerde çok sık uygulanmaktadır.

Bu çalışma, yoksulluğu azaltıcı bir politika olarak yaygın eğitim ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitimin yoksulluğu azaltma üzerindeki etkisini inceleyen bir literatür taraması niteliğindedir. Konu ile ilgili yayınlanmış kitaplar, makaleler ve diğer veriler incelenmiş, elde edilen sonuçlar konu ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Sonuçlar, bazı aksaklıklar olsa da, yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelere uygun bir model olduğunu ve yoksulluğu azaltmada olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, yaygın eğitim, gelişmekte olan ülkeler

ABSTRACT

In recent years, there are various policies to alleviate poverty in both nationally and internationally level. In these policies, non-formal education is suitable in developing country according to its features and advantages and is applied too often. The article has examined the impact on poverty reduction of non-formal education in developing countries as a policy to reduce poverty. In this research the method of literature has used. Books, articles and other data related to topic were analyzed. Moreover, five countries were selected and analyzed. The results of examples and studies show that non-formal education is suitable model for developing countries and its very effective on reducing poverty.

Keywords: Poverty, non-formal education, developing countries

¹Prof.Dr., Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mcokgez@marmara.edu.tr

²Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Yüksek Lisans Öğrencisi, oyunerdene98@yahoo.com

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin yanında gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunlarından biri olan yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımla bulunmamakla birlikte genel olarak yoksulluğu; insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak ödeme gücüne sahip olmaması durumu olarak tanımlayabiliriz. Dünyada toplam nüfusun 2.8 milyarı Dünya Bankası tarafından belirlenen 2\$ yoksulluk sınırının altında hayatını sürdürürken 1.2 milyarı ise 1\$ açlık sınırının altında yaşamaktadır. Güney Asya nüfusun %44'ü 1\$ yoksulluk sınırı altında yaşamakta ve günde binlerce çocuk sadece açlık nedeniyle yaşamını yitirmektedir. (Khan & B.Williams, 2006, s.5)

Yoksulluğun olumsuz etkilerini önlemek, gerek ulusal gerekse uluslararası kuruluşların en önemli çabalarını oluşturmaktadır. Yoksullukla mücadelede kullanılan ve son zamanlarda gelişmekte olan ülkelerin ilgisini çeken araçlardan biri ise yaygın eğitimidir. Yaygın eğitim, örgün eğitimin dışında ve yanında düzenlenen, örgün eğitimden yararlanamayan, dezavantajlı insanları hedef alan, örgün eğitime göre daha esnek bir eğitim sistemidir. Yaygın eğitimin amacı, okumamış, okulu bırakmış, işsiz ve yoksul insanlara ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitim düzenleyerek onların bilgi ve becerisini yükseltmek, kazançlarını artırmak ve hayat standartlarını iyileştirmektir.

Çalışmada sadece gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk ile mücadele politikalarından yaygın eğitim ele alınmıştır. Diğer ülkeler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu çerçevede makale, gelişmekte olan ülkelerde olan yoksulluğu azaltmada yaygın eğitimin rolünü incelemeyi hedeflemiştir. Bunu yaparken yoksulluğun ne olduğu, yoksulluk ile nasıl mücadele edildiği, yaygın eğitimin yoksulluğu azaltmada rolü, gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitim neden daha çok tercih edildiği ve bu ülkelerde yaygın eğitim yoksulluğu azaltmada nasıl etkili olduğu konular incelenmiştir.

Çalışmada yer alan gelişmekte olan ülkelerde uygulanmış yaygın eğitim programları konusuna ilişkin verilerin eksik olması, elde edilen verilerin birbirini tutmaması ve uygulanan yaygın eğitim programlarının verimliliğinin kesin olarak ölçülme imkanının bulunmaması çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu sınırlar altında konu ile ilgili yayımlanmış kitaplar, makaleler ve diğer veriler incelenmiştir. Elde edilen veriler birbirleri ile ilişkilendirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında beş ülke örneği seçilmiş ve yoksulluk ile ilgili yaygın eğitim arasındaki ilişkiler karşılıklı olarak değerlendirilmiştir.

Makale üç ana başlık şeklinde kurgulanmıştır. Buna göre çalışmanın ilk bölümünde, yoksulluğun ve eğitimin tanımı yapılmış, yoksulluk ile eğitim arasındaki ilişki incelenmiştir. Böylelikle yoksulluğun önemli bir sorun olduğu, yoksulluğu azaltmak için çeşitli politikaların üretilmesi gerektiği ve bu politikalar içinde eğitimin önemli bir araç olabileceği belirtilmiştir. İkinci bölüm, yaygın eğitim ve onun yoksulluğu azaltmadaki rolü üzerine durulmaktadır. Bu şekilde yaygın eğitimin neden örgün eğitime göre farklı, ne açıdan avantajlarının olduğu ve gelişmekte olan ülkelerde neden daha çok önerildiği iyi anlaşılacaktır. Son olarak ise gelişmekte olan ülkelerdeki bazı yaygın eğitim uygulamalarının sonuçları ve aksaklıklarını inceleyen çalışmalar ele

alınmıştır. Bu şekilde, yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelerde uygulandığı zaman hangi sonuçları doğurduğu, yoksulluğu azaltmada nasıl etkili olduğu, uygulama sırasında karşılaşılan aksaklıkların ne olduğu ve bunların nasıl giderilmesi gerektiği daha detaylı olarak incelenmiştir.

2. Temel Kavramlar: Yoksulluk ve Eğitim

2.1 Yoksulluk Tanımı

Yoksulluk farklı özelliklere sahip çok boyutlu karmaşık bir sorun olması nedeniyle tanımlama farklılıklarına yol açmaktadır. Yoksulluk birçok yazar tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. Yoksulluğun ilk anlamlı tanımı İngiliz iktisatçı Reebom Roventree tarafından yapılmıştır. Ona göre yoksulluk, insan varlığının devamı için gerekli olan yiyecek, içecek ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumudur. (Field, 1983, s.51) Dünya Bankası ise yoksulluğu, maddi açıdan mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine ulaşamama, asgari bir yaşam düzeyi sürdürebilecek gelirden yoksun olma durumu olarak daha çok parasal açıdan tanımlamaktadır.

Yoksulluğun nasıl tanımlandığına bağlı olarak türleri de değişiklik göstermektedir. En kabul gören sınıflandırma ise yoksulluğu görel ve mutlak yoksulluk olarak ikiye ayırmaktadır. (Servaas, V.B, 2008, s.1) Buna göre mutlak yoksulluk, hanehalkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyi sürdürebilecek için gıda, barınak ve yiyecek gibi en temel ihtiyaç maddelerini karşılayamaması durumudur. Mutlak yoksulluk sınırı, bu asgari düzeyi yakalamayanların toplam nüfusa oranıdır. Bu sınırın hesaplanmasında üç yaklaşım mevcuttur. Bunlar; 1) Kişilerin tüketmesi gereken günlük en az kalori miktarı, 2) Gelirinin gıdaya ayırdığı kesim (%40) ve 3) Dünya Bankası tarafından açıklanan günlük minimum dolar miktarıdır (1.\$, 2\$) ve bunlar mutlak yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. (Servaas, V.B, 2008, s.2)

Görel yoksulluk ise, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine rağmen kişisel kaynaklarının yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah düzeyinin altında kalması durumudur. Mutlak yoksulluğun aksine görel yoksulluk toplum tarafından belirlenmektedir.

Mutlak yoksulluk daha çok açlık ve hastalık şeklinde gelişmekte olan ülkelerde görülürken, görel yoksulluk ise dışlanma ve eşitsizlik olarak gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası yardımcı kuruluşlar dikkatini, yoksulluğun daha yoğun yaşandığı gelişmekte olan ülkelere vermekte ve o ülkelerde yoksulluğu azaltmak için çeşitli politikalar üretmektedir.

2.2 Eğitim

Eğitim, doğum ile başlayıp hayat boyu devam eden ve sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurduğu için tanımlanması zor bir kavramdır. Yoksullukta olduğu gibi, eğitimin de herkesçe kabul edilen evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Her ne kadar görüş birliğine varılan tek bir tanımı olmasa da eğitimi genel olarak, kültürün genç kuşaklara aktarılması ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için gerekli sosyal değişimleri yapabilecek yaratıcı kişilerin yetiştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Dar ve geniş anlamda olmak üzere eğitimi iki açıdan tanımlamak mümkündür. Dar anlamda eğitim, öğrenim ile eş anlamlıdır. Başka bir deyişle, okul ve kolej gibi planlı ve belirli bir amaca yönelik olarak kurulmuş eğitim kurumları aracılığıyla öğrenim görme süreci olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, bu süreç çocukların okula kayıt olması ile başlar, mezun olması ile biter. Geniş anlamda ise eğitim, hayat boyu devam eden bir süreçtir. (Kumar, s.4-5) Eğitim bu anlamda okul ile sınırlı mekanda, sınırlı zaman diliminde gerçekleşmez. Onun aksine insanların hayat boyu yaptığı seçim, hata ve tecrübelerden oluşan bir süreçtir. Dolayısıyla bu anlamda eğitimden tüm bireyler isteyerek veya istemeyerek hayatı boyunca yararlanmaktadır.

Eğitimin tek bir amacı yoktur, aksine sosyal, ekonomik ve toplumsal her alanda hizmet vermektedir. Topluma faydalı insan yetiştirmek, onları yönlendirmek, bilgilendirmek, davranışlarını biçimlendirmek, nitelikli işgücü hazırlamak, toplumsal düzeni kurmak, eşitsizlikleri azaltmak, sağlık şartlarını iyileştirmek ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak eğitimin amaçları arasında sıralanabilir.

Eğitimi örgün eğitim, enformel eğitim ve yaygın eğitim olarak üçe sınıflandırmak mümkündür. (Fordham, 1993, s.2)

Örgün eğitim, eğitimin dar anlamda tanımlandığı gibi okul ve diğer eğitim kurumları aracılığıyla, daha önceden belli amaçlar doğrultusunda belirlenmiş ders programına göre işlenen süreçtir. Örgün eğitimin, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite gibi değişik aşamaları olmaktadır.

Enformel eğitim, eğitimin geniş anlamda tanımlandığı gibi hayat boyu süren faaliyetlerden ve tecrübelerden oluşmaktadır. Müze ziyareti, gezi, film izlemek, haber ve gazete okumak ve ziyarete gitmek gibi günlük aktiviteler enformel eğitimi oluşturmaktadır.

Yaygın eğitim ise, örgün eğitimin yanında ve dışında düzenlenen, insanların istekleri ve ihtiyaçlarına odaklanarak faaliyette bulunan, önceden belirlenmiş bir eğitim programına ve belli amaçlara göre işlenen ve hayat boyu süren bir eğitim programıdır.

3. Yoksulluk ve Eğitim İlişkisi

Eğitim ile yoksulluk arasında kısır döngü şeklinde ilişki mevcuttur. Yoksulluk arttıkça eğitim imkanlara erişim azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artmakta ve böylece çıkılmaz bir döngüye girilmektedir. Yoksulluk, kaynakların sınırlı olması, yetersiz beslenme, yüksek okul ücretleri ve yetersiz ebeveyn eğitimi gibi nedenlerle eğitime erişimini zorlaştırmakta, eğitim kalitesini düşürmektedir. Yoksulluğun nasıl ortaya çıktığına bağlı olarak eğitim üzerindeki etkileri de değişiklik gösterebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaygın görülen mutlak yoksulluk durumu temel ihtiyaçlara erişememe, yetersiz beslenme ve kötü sağlık koşulları gibi nedenlerle ortaya çıkar, çocukların okula erişimini, okula devam etmelerini ve başarılı olmalarını olumsuz yönde etkiler. Buna karşın gelişmiş ülkelerde çocuklar, din, ırk, dil ve ekonomik statü farklılıkları nedeniyle yaşadığı toplumundan dışlanabilirler, sosyal ve ekonomik sürece etkin katılımları engellenebilirler. Bunlar çocukların öğrenme motivasyonunu ve ileride iyi bir iş sahibi olma ihtimalini olumsuz etkilemektedir. Bir ülkede eğitim seviyesinin yükselmesi bireysel ve toplumsal olarak birçok olumlu etki doğurmaktadır. Bireysel olarak eğitim seviyesinin artması, bireylerin bilgi, beceri ve verimliliği artırarak onların işsiz kalma riskini, işsizlik süresini azaltmakta, yaşam standardını iyileştirmekte, gelir ve kazançlarını artırarak onları "yoksul" olmaktan korumaktadır. Toplumsal olarak eğitim seviyesinin yükselmesi ise, sağlık, okullaşma oranı ve cinsiyet eşitliği üzerine olumlu etki yapmakta, suç, doğurganlık oranı ve çocuk ölüm oranlarını azaltmaktadır. (Servaas, V.B, 2008, s.1-18)

Boissiere ve Angus Maddison'un yaptığı çalışmalar 19. Yüzyıl başlarından günümüze Avrupa'da kişi başına düşen milli gelir ve büyüme oranının okullaşma süresi ile paralel geliştiğini göstermektedir. 1993 yılında Avrupa'da okula gitme süresi 6-7 yıl iken kişi başı GSYİH 3.473 dolardı. 2000 yılına gelindiğinde okula gitme süresi 10 yıla, kişi başı GSYİH 27.770 dolara yükselmiştir. Kişi başı GSYİH'da meydana gelen bu artış tamamen okula gitme süresinin artmasından kaynaklandığı anlamına gelmesi bile okula gitme süresi ile GSYİH arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. (Çokgezen, Terzi, 2008, s.3)

Eğitimin yoksulluk üzerinde etkilerini bireysel ve toplumsal olmanın yanında aynı zamanda dolaylı ve dolaysız olarak da ele alabiliriz. Dolaylı olarak eğitim, gelir ve kazancı artırarak gelir yoksulluğu üzerinde etkili olabilmektedir. Dolaysız olarak ise eğitim, geliri artırarak temel ihtiyaçlarının yerine getirilmesini sağlar, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimini kolaylaştırır dolayısıyla hayat standardını yükselterek insani yoksulluğu azaltır.

Yoksulluk ile eğitim arasındaki bu kısır döngüyü kırabilmek için birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar yoksulluğu azaltarak eğitime erişimini kolaylaştırmak amacıyla olabileceği gibi eğitim seviyesini yükselterek de yoksulluğun azalmasını hedeflemiş olabilmektedir. Bunun için öncelikle yoksulluğun analizi yapılmalıdır. Çünkü ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına bağlı olarak uygulanacak eğitim politikaları değişiklik gösterebilmektedir. Bazı ülkeler örgün eğitime daha çok önem

verirken bazıları ise örgün eğitimin yanında yaygın eğitim politikasını da beraberinde uygulamaktadır.

4.Yaygın Eğitim ve Yaygın Eğitimin Yoksulluğu Azaltmada Rolü

4.1 Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında ve dışında düzenlenen daha önceden planlanmış tüm eğitim aktivitelerinden oluşmaktadır. (Etlng, 1993, s.73) Yaygın eğitim, önceden belirlenmiş hedef doğrultusunda faaliyette bulunması açısından örgün eğitime benzemektedir. Ancak, yaygın eğitim örgün eğitimden yaş sınırlamasının olmaması, esnek bir yapıya sahip olması, daha geniş kitleyi kapsama kapasitesinin bulunması, katılımcıların istek ve ihtiyaçlarına uygun eğitim programlar düzenleniyor olması gibi birçok açıdan farklıdır.

Yaygın eğitimin amacı; okuma yazma bilmeyen, okula gitmeyen, okuldan geri kalan çocuklar, işsiz ve yoksul gençlere okuma yazma temel eğitim, mesleki eğitim ve gelir getirici aktiviteler gibi çeşitli eğitim programlar sunarak onların okula devam etmelerini, istihdam edilebilirliğini ve gelirlerini artırmak ve böylece işsizliği ve yoksulluğu azaltmada yardımcı olmaktır.

Gelişmekte olan ülkeler için önemli olan bu eğitimlerin yaygın eğitim ile verilmesinin daha uygun bir yöntem olabileceği konusunda tartışmalar günümüzde artmış durumdadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu tür eğitimleri düzenlemede yaygın eğitimin örgün eğitime göre tercih edilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, yaygın eğitim örgün eğitime göre maliyet açısından etkindir. Yaygın eğitim programlarda, ülkenin özelliklerine göre değişmekle birlikte, genelde radyo, televizyon, internet, CD, DVD, kitap ve dergi gibi araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar aynı anda geniş kitleye ulaşabilme kapasitesine sahip ve dolayısıyla maliyet açısından etkindir. Bu nedenle birçok ülke tarafından yaygın şekilde kullanılmaktadır. Yaygın eğitimin örgün eğitime göre maliyet açısından ne kadar etkin olduğunu iyi görebilmemiz için Nijerya örneği verilebilir. Nijerya'da ticaret sertifikasına sahip olmak isteyen kişilerin üç senelik ticaret lisesini bitirme zorunluluğu bulunmaktadır ve üç senelik ticaret lisesinin maliyeti toplam 2790\$'dır. Aynı eğitim programı Mesleki Geliştirme Merkezleri (MGM) tarafından yaygın eğitim yoluyla da sağlanabilmektedir. MGM tarafından verilen bu programın maliyeti ise üç senelik ticaret lisesi maliyetine göre neredeyse 27 kat daha ucuzdur. (Coombs, P.H & Ahmed, M. 1974, s.184)

İkinci olarak, yaygın eğitimin örgün eğitime göre daha esnek bir yapıya sahip olması öğrencilere istediği zaman istedikleri yerden eğitime erişebilme imkanı vermektedir. Yaygın eğitim programların çoğu, televizyon, radyo ve internet yoluyla, CD, DVD, gazete, dergi ve kitap kullanımı ile verilmekte ve bu durum kişilerin eğitim için zaman ayırması zorunluluğunu kaldırmakta, evden, işyerinden eğitime ulaşımı mümkün kılmaktadır. Böylece bir taraftan çalışanların işlerini aksatmadan eğitim alabilmeleri

sağlanmakta, diğer taraftan ise ulaşım, okul araç gereç, üniforma gibi parasal yükler azaldığı için birçok yoksula okuma fırsatı sunulmaktadır.

Üçüncü olarak, yaygın eğitim programları genellikle öğrencilerin istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitim programları düzenlediği için piyasa ihtiyaçları ile örgün eğitim kurumları arasındaki uyumsuzluğu minimize edilebilmektedir. 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ciddi bir kriz yaşanmıştır. Bu kriz sadece finansal krizi değildi, aynı zamanda teknolojik ve ekonomik gelişmelere örgün eğitiminin cevap verememesi sonucu oluşan eğitim ile istihdam arasındaki ciddi uyumsuzluğu sonucu oluşan piyasa aksaklığıydı. (Cooms, P.H & Ahmed, M. 1974, s.3) Yaygın eğitim de bu uyumsuzluğun minimize edilmesinde seçilecek en uygun eğitim programıdır. Çünkü yaygın eğitim programları ile piyasanın ihtiyaç duyduğu alanlarda personel yetiştirilebilmekte, piyasada fazla bulunan mesleğe sahip kişi sayısı azaltılabilmekte ve böylece işsizlik sayısı düşmekte, piyasa verimliliği artmaktadır.

Son olarak yaygın eğitim yoluyla verilen eğitimler gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacını karşılayabilme niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde kolej ve üniversite gibi üst düzey eğitimler daha önemli iken, gelişmekte olan ülkelerde ise okuma yazma, temel eğitim, aile eğitimi gibi hayatın en temel konuları ile ilişkili eğitimler daha önemlidir. Gelişmiş ülkelerde talep edilen doktor, mühendis gibi yüksek eğitimin yaygın eğitim yoluyla verilmesi imkânsız iken, gelişmekte olan ülkelerde önemli olan, okuma yazma eğitimi, mesleki eğitim, aile planlama gibi eğitimlerin yaygın eğitiminin özelliğine uygun, yaygın eğitim yoluyla verilebilir olması, gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitimin tercih edilmesinin önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

4.2 Yoksulluğu Azaltıcı Bir Politika Olarak Yaygın Eğitim

“Yaygın eğitimin örgün eğitime göre birçok avantajının bulunuyor olması, onun yoksulluğu azaltmada iyi bir araç olabileceği anlamına gelir mi?” veya “Yaygın eğitim yoksulluğun azaltılmasında nasıl etkili olur?”. Konu ile ilgili literatürde bu soruları cevaplamayı hedefleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Coombs ve Ahmed ‘‘Attacking rural poverty, how non-formal education can help’’ başlıklı çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun çoğunun kırsal bölgede yaşadığını, dolayısıyla o bölgelerde istihdam ihtiyacının daha fazla olduğu ve yaygın eğitimin bu ihtiyacı karşılamada en iyi yöntem olduğu belirtmiştir. Bu amaçla düzenlenen yaygın eğitim programları, mesleki eğitim, tarımsal eğitim, çiftçi eğitimi, dikiş ve el sanatları gibi konulardan oluşmaktadır. Çalışmada birçok ülkede kırsal bölgede uygulanan yaygın eğitimler incelenmiştir. Ülkelerden elde edilen sonuç, iyi planlanmış ve kırsal bölgelerde uygulanan yaygın eğitimlerin kırsal bölgenin gelişmesine, çiftçilerin gelirlerini ve verimliliklerini artırmasına önemli katkı sağladığını göstermektedir.

Başka bir çalışma Ruud Van Der Veen ve Julia Preece'nin ‘‘Yoksulluğu Azaltmak ve Yetişkin Eğitim’’ adlı çalışmasıdır. Bu çalışma yetişkin eğitiminin yoksulluğu azaltmada etkili bir yöntem olduğunu savunmaktadır. Günümüzde yetişkin eğitim politikasının daha çok okuma yazma ve temel eğitime odaklandığı görülmektedir. Ama yetişkin eğitimi okuma yazma ve temel eğitimden daha kapsamlı bir kavramdır ve

yoksulluğu azaltmak amacıyla uygulanan yetişkin eğitimlerinin okuma yazma ve temel eğitimin yanında, tarımsal destekleme faaliyetleri, vatandaşlık eğitimi ve mesleki eğitimi de kapsayarak uygulanması gerekmektedir. Bunlar sağlandığı zaman uygulanan yetişkin eğitim politikası yoksulluğu azaltmada başarılı bir sonuç alabilmektedir. (Veen & Prece, 2005, s.381-385)

Habibullah Khan ve Jeremy B. Williams'ın "Eğitime Erişimi Yoluyla Yoksulluğu Azaltmak: E-Öğrenme Buna Yardımcı Olur Mu?" adlı çalışması ise, yoksulluğu azaltmada e-öğrenimin iyi bir yöntem olduğunu savunmaktadır. Ekonomik ve teknolojik gelişmenin hızlı yaşandığı günümüz dünyasında internet ve iletişimin artık çok kolay olduğu ve bunların yardımı ile daha geniş kitleye uygun maliyetle eğitimi ulaştırılması mümkün olmuştur. E-öğrenme, insanlara zaman ve mekan sınırlamasına bağlı kalmadan istedikleri bilgiye, istediği yerden ulaşma imkanı tanımaktadır. Ayrıca maliyet açısından etkin, uygulamanın kolay ve daha geniş kitleyi kapsama kapasitesine sahip olması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için uygulanması önerilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde internet ve bilgisayar gibi e-öğretim için gerekli araçların bulunmaması, e-öğrenmenin genişletilmesi ve geliştirilmesinin zor olması gerekçesiyle geleneksel eğitime göre daha maliyetli bir uygulama olduğu görünümü verebilir. Fakat yapılan çalışmalar bilgisayar ve internete yatırım yapılarak e-öğrenme yoluyla verilen eğitimin, eğitim tesisleri kurarak, öğretmen çalıştırarak verilen eğitim maliyetini %60 azalttığını göstermektedir. Bunun nedeni, her ne kadar e-öğrenmenin genişletilmesi ve geliştirilmesi ilk etapta maliyetli olsa da sistem oluşturulduktan sonra milyonlarca öğrenciye az maliyetle kolay yoldan eğitime erişebilme fırsatı sunmaktadır. Dolayısıyla daha az maliyetle daha çok kişiye ulaşma imkanı sağlanır ve yoksul ülkelerin de bu yöntemi kullanması kolaylaşır. Bu avantajı nedeniyle Dünya Bankası'nın yoksulluğu azaltmada bilgi ve haberleşme teknolojiye verdiği önem daha da artmış durumdadır. (Khan & B.Williams, 2006, s.1-14)

Tüm bu çalışmalar yaygın eğitimin yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynadığını ve birçok açıdan başarılı olduğunu göstermektedir. Ancak yaşanan bu başarılarının yanında bazı aksaklıkları da görülmektedir. Örneğin kırsal kesimde uygulanan mesleki eğitimler kalite açısından çoğu zaman zayıf kalmakta ve çok az sayıda kişiyi kapsayabilmektedir. Bunun yanında, birçok gelişmekte olan ülkede tarım sektöründeki işgücünün çoğunu kadınların oluşturmasına rağmen çiftçi eğitimleri kadınların önemini göz ardı etmekte, sınırlı sayıda kadını kapsamaktadır. Örneğin Asya'nın bazı bölgesinde pirinç ekiminin çoğunu kadınlar yapmakta ve Afrika'nın birçok yerinde kadınlar en az erkekler kadar veya bazen onlardan daha çok tarımda çalışmaktadır. Ayrıca birçok ülkede kadınlar tarımsal ürünleri depolama, pazarlama faaliyetlerde ve çiftlik yönetiminde erkeklerle göre daha çok görev üstlenmektedir. Dolayısıyla kızlar ve kadınlara tarımsal ürünleri ekme, muhafaza etme ve pazarlama gibi çeşitli konularda eğitim verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde tarımsal sektörde verimlilik düşük olabilmektedir. Bunun yanında kırsal kesimlerde tarım eğitimin yanında okul dışı kalan dezavantajlı gençlere yönelik genel eğitimler ve mesleki eğitimler çok nadir düzenlenmektedir. Uygulanan eğitimlerin çoğu ise insanların istek ve ihtiyaçları karşılayıcı nitelikte değildir. (Cooms, P.H & Ahmed, M, 1974, s.20)

Bir diğer aksaklık, tarım eğitimi ve yetenek geliştirici eğitimlerin çoğunun maliyetinin yüksek, finansmanın ise yetersiz olmasıdır. Finansmanın çoğu personel maaşları ve personelleri yetiştirmeye harcanmakta, programın birincil hedefi olan katılımcılara verilen eğitimlere, eğitimlerde kullanılan kaynaklara ise finansmanın çok az kısmı kalmaktadır. Bu durum eğitim kalitesini düşürmekte, katılımcıların istenen verimi programdan alamamasına neden olmaktadır. (Cooms, P.H& Ahmed, M, 1974, s.183) Gelişmekte olan ülkelere önerilen e-öğrenme eğitim programı temel ihtiyaçlarına bile ulaşamayan gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının uygun olmaması nedeniyle eşitsizlikleri daha da artırabilmektedir. Shalti Gulati'ye göre, gelişmekte olan ülkelerde ileri teknoloji gerektiren eğitim programları yerine basılmış kaynaklar, radyo ve televizyon programları gelişmekte olan ülkelerde daha uygun bir yöntemdir. (Gulati, 2008, s.11-12)

Sonuç olarak yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkeler için iyi bir model olduğu görüşünün birçok çalışma tarafından desteklendiğini, fakat hangi araçların kullanılacağı konusunda tartışmaların hala sürmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden yaygın eğitim programları, ülkenin özellikleri, ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlendiği zaman başarılı olabilmektedir. Ülkenin bölgesel özelliği ve teknolojik gelişim seviyesinin yanında aynı zamanda ülkenin hangi alanda hangi mesleklere ihtiyacı olduğu, insanların neden eğitime erişemediği, onların eğitim alabilmeleri için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ve ülke yapısı için eğitimde hangi araçların kullanılmasının uygun olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

4. 3. Ülke Örnekleri

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yaygın eğitim projelerine örnek olmak üzere Gana, Uganda, Pakistan, Çin ve Bangladeş seçilmiştir. Bu ülkelerin seçilmesinin nedeni, hepsinin gelişmekte olan ülke olması ve dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ve eğitim sektöründe yaşanan aksaklıkları, yaygın eğitimin bu sorunları nasıl etkilediğini daha somut biçimde görmemizi sağlayacaktır. Ayrıca verilen bu ülke örnekleri gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitimin iyi bir model olduğu görüşünü destekleyici niteliktedir.

4.3.1 Gana: Ulusal Fonksiyonel Okuma Yazma Eğitim Programı (World Bank, 2010, s 4-37)

Gana, Afrika kıtasında yer alan 25.9 milyon nüfusa sahip büyük bir ülkedir. Dünya Bankası kriterlerine göre Gana 1770\$ kişi başına GSYİH ile bu sıralamada düşük orta gelir ülke gurubunda yer almaktadır. (<http://www.worldbank.org/en/country/ghana>) Gana'da nüfusun yaklaşık dörtte biri yoksulluk içinde yaşamaktadır. Diğer önemli bir sorun ise, Gana'da okuryazarlık oranının çok düşük (%46) ve her bölgesinde farklı dil konuşuluyor olmasıdır. Ülke genelinde 15'ten fazla farklı dil bulunmaktadır, bu da beraberinde ortak dil sorununu getirmektedir.

Kapsamlı bir okuma yazma eğitimi ve yetişkin eğitimleri düzenleyerek okuma yazma bilmeyenlerin sayısını azaltmak, insanların fonksiyonel okuma yazma becerisini

geliştirmek amacıyla 1992 yılında Ulusal Fonksiyonel Okuma Yazma Programı-1 (UFOYP-1) başlatılmıştır. Program, 1998 yılına kadar en az bir milyon okuma yazma bilmeyen Gana'lıya okuma yazma öğretmeyi, okuma alışkanlığı oturtmayı ve edindiği bilgileri sürekli kullanacağı ortamı yaratmayı ve hayat kalitesini iyileştirmeyi hedeflemiştir. Proje kapsamında öğrencilere mesleki eğitim ve hayat becerileri, yurttaşlık eğitimi, çevre koruma, sağlık eğitimi ve aile planlama gibi eğitimler verilmiştir. Eğitimler basılmış kaynaklar ve radyo programların kullanımı ile verilmiş ve sınırlı sayıda yüz yüze eğitim de düzenlenmiştir. Programın maliyeti programı başarı ile tamamlayan her öğrenci için 43\$'dır.

Program sonunda ana hedef başarılı ile gerçekleşmiştir ve toplam 1.3 milyon kişi fonksiyonel okuma yazma becerisine sahip olmuştur. Program sadece insanlara okuma yazma eğitimi vermemiş, aynı zamanda programda kadınlara doğum öncesi süreçler, aşı yapma ve çocuk yetiştirme konusunda eğitimler de vermiştir. Bu durum doğurganlık ve çocuk ölüm oranının düşmesine, çocuk sağlığının iyileşmesine ve dolayısıyla yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmuştur.

UFOYP-1'in 1998 yılında başarı ile sonuçlanmasının ardından 2000 yılında Gana'da programın devamı olan UFOYP-2 uygulanmaya başlamıştır. Çünkü ilk projenin bitmesinden sonra okuma yazma oranı hala düşüktü (%48) ve cinsiyetler arasında okuryazarlık oranı açısından hala büyük farklar görülmekteydi.

UFOYP-2'nin amacı, 2004 yılına kadar en az bir milyon okuma yazma bilmeyen kişiye okuma yazma ve temel eğitimi sağlamaktır. UFOYP-2 ilk programın devamı olduğu için uygulanış biçimi, eğitim teknikleri ve kapsadığı konular açısından ona benzemektedir. Eğitimde yine basılmış kaynaklar, radyo kullanımı ve sınırlı sayıda yüz yüze eğitim de düzenlenmiştir. Program kapsamında okuma yazma eğitimin yanında sağlık, hijyen, tarım teknikleri ve çocuk yetiştirme ile ilgili birçok eğitim düzenlenmiştir. Projenin maliyeti programı başarı ile tamamlayan her bir öğrenci için 101.1 \$'dır. Programın toplam maliyeti 46 milyon dolardır ve bunun 32 milyonu Dünya Bankası, 13.5 milyonu Gana Hükümeti ve geri kalan 0.5 milyonu ise diğer kurumlar tarafından sağlanmıştır.

Proje 2006 yılında sona erdiğinde belirlenen hedef başarı ile gerçekleşmiş, bir milyon insanı kapsama hedefi 1.195.000 olarak gerçekleşmiştir. Programın uygulandığı 2000-2007 yılları arasında okuma yazma oranı Gana'da yüzde 55.8'den yüzde 65'e yükselmiştir. Bu artışın sadece program sayesinde gerçekleştiğini söylemek yanıltıcı olsa da programın uygulandığı yıllarda okuma yazma bilmeme sayısının bu kadar azalmış olmasında programın önemli katkısının olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Daha önce bahsedildiği gibi program sadece katılımcıların fonksiyonel okuma yazma becerisini geliştirmekle kalmamış aynı zamanda sağlık, doğurganlık, çocuk bakımı, annelik ve çocukların eğitimi gibi konularda da olumlu gelişmeler göstermiştir. Yapılan çalışmalar, program sonunda katılımcıların çocuklarını okutmaya daha istekli ve teşvik edici olduğunu göstermektedir. Program sonunda katılımcıların %98'i çocuklarını

okutmaya teşvik ederken, programa katılmayanların ise %49'u (iki kat az) çocuklarını okutmaya teşvik ettiği gözlemlenmiştir.

Program, hedeflerine ulaşan başarılı bir uygulama olmasına rağmen bazı açıdan programın aksaklıkları bulunmaktadır. Öncelikle projeyi bırakan sayısının fazla olması nedebiyile kırsal bölgelerde ve kadınlarda okuma yazma bilmeyen sayısı hala yüksek kalmış ve dolayısıyla bölgeler ve cinsiyetler arasındaki eşitsizlik giderilmemiştir. İkinci olarak, okuma yazma temel eğitimler katılımcıların istek ve ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmış, ihtiyaç duyduğu bazı konularda eğitim düzenlenmemiştir. (Ghana s.6) Son olarak programın ana yürütücü olan YEM'nin daha yeni kurulmuş olması nedeniyle kapasitesi sınırlı, personeller arasında güvensizlik söz konusuydu.

4.3.2 Uganda: Sağlık Sektöründe Çalışanlara Yönelik Uygulanan Uzaktan Eğitim Programları (Siaciawena, 2000, s.92-113)

Uganda Afrika kıtasında yer alan 37.5 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Kişi başı GSYİH 600\$ ve düşük gelir ülke gurubunda yer almaktadır. (<http://www.go.worldbank.org/77LE4ON4V0>) Uganda'da nüfusun neredeyse dördte biri yoksulluk içinde yaşamaktadır. Ayrıca Uganda refah göstergeleri, özellikle sağlık göstergeleri, açısından dünya ortalamasının çok altındadır. Ülkede ortalama yaşam beklentisi 45 yıl, doğurganlık oranı %73'tür ve erken ölümlerinin %75'ini en çok bilinen beş hastalık oluşturmaktadır. Bunlar; anne babaya ilişkin kalıtsal hastalıklar (%20.4), sıtma (%14.4), zatürre (%10.5), AIDS (%9.1) ve ishal (%8.4)'dır. Sağlık sektöründe çalışanların bilgi ve becerileri genellikle yetersiz, tanı ve tedavilerde eski teknikleri kullanması gibi sorunlar Uganda'nın sağlık sektörünün gelişmemiş olmasına neden olmaktadır.

Devlet, sağlık sektöründe yaşanan sorunları azaltmak ve hizmet kalitesini iyileştirmek amacıyla sağlık sektöründe çalışanlara uzaktan eğitim metodu ile eğitim vermeye başlamıştır. Sağlık sektöründe çalışanlara yönelik bu programlar 1989 yılından beri uygulanmaktadır. Programın asıl amacı, Uganda'da sağlık sektöründe çalışanların bilgi ve becerilerini geliştirecek eğitim programları düzenlemek suretiyle sağlık sektöründe yaşanan sorunları azaltmak, sağlık hizmetini iyileştirmektir. Program kapsamında çoğunlukla, çocuk sağlığı, toplum sağlığı, aşı yapma, çevre sağlığı, aile planlaması, çevre kullanımı, bulaşıkçı hastalıklar, ilaç kullanımı, reçete yazma ve okuma teknikleri ile ilgili eğitimler verilmiştir. Bu eğitimlerin çoğu mektuplaşma yoluyla ve radyo programlarının kullanımı ile gerçekleşmiştir. Bunun yanında sınırlı sayıda yüz yüze eğitimler de düzenlenmiştir. Radyo programları ile insanlar tecrübelerini birbiri ile paylaşarak yeni bilgiler edinebilmekte, unutulmuş bilgilerini hatırlayabilmektedir. Yüz yüze eğitimlerde ise insanlar öğrendiği bilgilerini nasıl kullanacakları konusunda pratik yapabilmektedir.

Program finansmanın % 95'i uluslararası yardım kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Her programın maliyeti, süresi ve konusuna bağlı olarak değişmekle beraber genel olarak geleneksel eğitime göre çok daha ucuzdur. Örneğin üç ile altı aylık programların her öğrenci için maliyeti 4\$ iken geleneksel eğitim maliyeti bunun neredeyse on kat daha fazladır.

Program birçok açıdan başarılı bir uygulama olmuştur. Program sayesinde sağlık sektöründe çalışan birçok kişi önemli ölçüde yeni bilgiler edinmiş, eski bilgilerini daha sağlam bilgiye dönüştürmüş, toplum ve çocuk sağlığı, aşı, hamilelik ve aile planlama gibi konularda toplumsal bilinç geliştirilmiş, böylece çocuk ölüm oranı ve doğurganlık oranı düşmüş ve aile sağlığı iyileşmiştir. Programın uygulanmaya başlamasından 1996 yılına kadar Uganda'nın sağlık sektöründe çalışanların %30'u (3297 kişi) programa katılmıştı ve bunun %70'i kırsal kesimden gelen katılımcılardan oluşmaktaydı. Bu veriler bize projenin ne kadar geniş ve başarılı bir uygulama olduğu konusunda bilgi vermektedir.

Projenin başarılı yönlerinin yanında aynı zaman bazı aksaklıkları da bulunmaktadır. Bu aksaklıkların başında, etkin olmayan finansman sistemi gelmektedir. Fonların zamanında toplanamaması nedeniyle programlar zamanında uygulanamamış ve bazı gecikmeler meydana gelmiştir. Diğer önemli bir sorun ise, öğrencilerin motivasyon eksikliği ve personel kıtlığıdır. Yetersiz öğretmen ve okula gitme isteği olmayan öğrenciler sebebiyle programı zamanında bitiremeyen öğrenci sayısı beklenenden fazla olmuştur. Zamanında bitiremem ortalamasının bu kadar yüksek olmasında denetim yetersizliğinin etkisi de yadsınamaz. Son olarak ise, eğitim kaynakların yetersiz olması, kaynaklarda mevcut olmayan veya yanlış referansların kullanılmış olması ve yenilenen kaynakların zamanında basılmamış olması programın diğer bir aksaklığını oluşturmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler konuyu daha detaylı okumak istediği zaman gerçek kaynakları bulamama veya yanlış yerde arama gibi sorunlar yaşanmıştır.

4.3.3 Pakistan: Gençler İçin Mesleki Eğitim Projesi (World Bank, 2014)

Pakistan, Güney Asya'da yer alan 182.1 milyon nüfusa sahip kalabalık bir ülkedir. Kişi başı GSYİH 1360\$ ile düşük orta gelir ülke gurubunda yer almaktadır. (<http://data.worldbank.org/country/pakistan>) Nüfusun %12.4'ü yoksulluk içinde yaşamaktadır ve bu durum ülkenin büyük sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bunun yanında başka bir önemli sorun ise okuryazarlık oranının düşük olması ve eğitim kurumları tarafından verilen eğitim ile piyasa ihtiyaçları arasında uyumsuzluk yaşanıyor olmasıdır. Bu uyumsuzluk yoksulluğun daha da artmasına neden olmaktadır. Pakistan Hükümeti, bu uyumsuzluğu gidererek işsizlik ve yoksulluk oranını azaltmak amacıyla 2011 yılında Gençler İçin Mesleki Eğitim Projesi'ni başlatmıştır.

Projenin amacı, gençlere istekleri ve piyasa ihtiyaçlarına uygun eğitimler sağlamak suretiyle onların istihdam edilebilirliğini kolaylaştırarak, onların yaşanan yakıt, gıda fiyatları artışı ve finansal krizin olumsuz etkilerinden daha az etkilenmelerini sağlamaktır. Proje daha çok işsiz ve yoksul gençlere, ülkeye geri gelen göçmenlere eğitim vermeyi hedeflemiştir. Proje toplamda 5050 gence eğitim sağlamayı ve program tamamlandıktan sonra 3 ay içinde katılımcıların %35'inin işe yerleştirilmesini hedeflemiştir. Eğitimler belirli yerlerde toplanarak yüz yüze eğitim şeklinde düzenlenmiştir. Programa katılan gençlere, eğitime devam etmelerini sağlamak amacıyla program boyunca yemek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda (25\$) hibe verilmiştir. Ayrıca 75 kilometre ve daha uzak yerlerden katılan katılımcılara ulaşım yardımı (20\$-30\$) da ödenmiştir. Program bitiminde ise

katılımcıların belli kısmına işe yerleştirme hizmeti sunularak işe girmelerine yardımcı olmuştur.

Projenin finansmanı Japonya Sosyal Kalkınma Fonu tarafından sağlanmıştır. Program için toplam 1.627.208.97 \$ harcanmış ve 410\$ belirlenen kişi başı maliyet 238\$ olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla programın maliyet açısından etkin bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz.

Projenin başlangıçta belirlediği 5500 kişilik hedef başarı ile gerçekleşmiştir. Proje boyunca toplam 7318 kişi katılmış ve bunun 6176'sı eğitimi başarı ile tamamlamıştır. Proje sonunda katılımcıların %35'inin işe yerleştirilme hedefi de %37 olarak başarıyla gerçekleşmiştir. Bu durum işsizlik ve dolayısıyla yoksulluk oranının düşmesi, cinsiyet ayrımının azalması ve sosyal gelişimin sağlanması konusunda olumlu etki yapmıştır.

Projenin başarıları yanında diğer tüm projelerde olduğu gibi bazı açıdan aksaklıkları da bulunmaktadır. Örneğin, projenin başta belirlediği katılımcıların %40'nın kadınlardan oluşturulması hedefi gerçekleşmemiştir. Kadınların katılımını desteklemek için erkeklerden önce kayıt etmek, kendilerine en yakın eğitim tesislerine yerleştirme gibi birçok kolaylık sağlanmış olmasına rağmen sosyal sorunlar ve ulaşım zorlukları onların katılımının sınırlı olmasına neden olmuştur. Kadınların katılım oranı proje başlangıcında %28 iken proje bitiminde %27'e düşmüş ve proje başında belirlenen %40 hedefinin çok altında gerçekleşmiştir. Ayrıca öğrencilerin hibe ödenmesi konusunda bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Katılımcıların %68'i hibenin hiçbir zaman zamanında ödenmediğinden şikayetçi olmuştur.

4.3.4 Çin: Kırsal Okullara Yönelik Uzaktan Eğitim Projesi (McQuaide, 2009 : 1-21)

Çin, Doğu Asya'da yer alan 1.357 milyar nüfusa sahip dünyanın en kalabalık ülkesi ve en büyük ekonomilerinden biridir. Kişi başı 6560\$ GSYİH ile üst orta gelir ülke grubunda yer almaktadır. (<http://data.worldbank.org/country/china>) Çin'de hızlı ekonomik büyüme ve sosyal gelişme yaşanıyor olmasına rağmen yoksulluk hala çözümlenmemiş ve en büyük sorunu teşkil etmektedir. Bölgeler arasında yoksulluk açısından çok fark görülmektedir. Batı bölgeleri Doğuya göre az gelişmiş ve nüfusun çoğu yoksulluk içinde yaşamaktadır. Yoksulluğun yüksek olduğu o bölgelerde eğitim kalitesi zayıf, okula erişim sınırlı ve dolayısıyla okuryazarlık oranı düşüktür. Çin hükümeti bu sorunu ortadan kaldırmak, kırsal kesimde eğitim kalitesini artırmak, bölgeler arası eğitim eşitliği sağlamak amacıyla 2003 yılında Kırsal Okullara Yönelik Uzaktan Eğitim Projesini (KOYUEP) başlatmıştır. Bu proje dünyada şimdiye kadar uygulanan benzer bilgi teknoloji projeleri arasında en başarılı ve en büyüğüdür.

(KOYUEP)'in asıl amacı eğitim kaynaklarını köy ve şehirlere daha adaletli dağıtmak, modern teknolojilerden yararlanmalarını sağlamaktır. Bu maksatla televizyon, konu anlatımlı DVD ve bilgisayar gibi araçları tüm okullara ulaştırılarak okullardaki eğitim kalitesinin yükseltilmesi, öğretmenlerin verimliliklerinin artırılması ve böylece eğitim eşitsizliğinin giderip sosyal adaletin sağlanması hedeflenmiştir. Proje kapsamında eğitimde en geniş kullanılan üç araç; DVD, televizyon ve internettir. Bunlar, hedef

bölgenin özellikleri ve öğrencilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak farklı şekillerde kullanılmıştır. İlköğretim gibi daha üst düzey eğitimlerde CD ve DVD gibi basit araçlar kullanılmaktayken, lise ve yüksek eğitimlerde bilgisayar ve internet daha çok tercih edilmiştir.

Proje 2007 yılında sona ermiş ve üç yıllık uygulanma süresince ülke çapında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Proje başında hesaplanan 12 milyar yuanın proje süresince 8 milyarı harcanmış, batı ve merkezi bölgelerde bulunan tüm ilk ve ortaokulların %80'i ve toplam 100 milyondan fazla öğrenci projenin sunduğu olanaklardan yararlanmış. Ayrıca kırsal kesimlerde ve şehirlerde okullar arasında eğitim kaynakları ve eğitimde kullanılan araçlar değişimi gerçekleştirilerek öğretmenlerin niteliği artırılmış ve eğitim eşitsizliği önemli ölçüde azaltılmıştır.

Projenin başarılı olmasını engelleyen en büyük sıkıntı finansman yetersizliğidir. Finansman yetersizliği projenin hedefine ulaşmasını zorlaştırmış, sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir. Örneğin, projenin altyapı yatırımı için toplam proje bütçenin üçte birinden az kısmı (12 milyar yuan) ayrılmıştır. Ama uluslararası deneyimlere bakıldığında zaman bunun proje bütçenin en büyük kısmı projenin sürekliliğini sağlayan altyapı yatırımlarına yapıldığı gözlemlenmiştir. Bir diğer önemli sorun ise, eğitim kaynaklarının toplum özellikleri ve öğrencilerin istekleri ile uyumsuz, esnek olmayan konservenmiş bir yapıya sahip olmasıdır. Örneğin öğretmenlerin %79'u eğitimde kullanılan konservenmiş kaynakların yerine daha esnek kaynaklar kullanmayı tercih ediyordu.

4.3.5. Bangladeş: İnsani Gelişim İçin Okuma Yazma Eğitimi Sonrası Sürekli Eğitim Projesi (World Bank, 2008)

Bangladeş Güney Asya'da yer alan 128 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. 1010\$'lık kişi başı GSYİH ile düşük gelir ülke grubunda yer almaktadır. (<http://data.worldbank.org/country/bangladesh>) Nüfusun beşte dördü kırsal kesimde yaşamaktadır ve yarısı yoksuldur. Yoksulluk oranı ile Güney Asya'da birinci, dünyada ise Hindistan ve Çin'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Yoksulluğun bu kadar yüksek olması okuryazarlık oranının da düşük olmasına neden olmaktadır. Bangladeş'te 15 yaş üstü yetişkinlerin okuma yazma bilmeme oranı %42 (1999) ile diğer Güney Asya ülke ortalamasının çok üstündedir. Yoksulluğun yüksek olması devletin eğitim için yaptığı harcamanın yetersiz olmasına ve dolayısıyla eğitim kalitesinin düşük olmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan eğitim kalitesinin yetersizliği de yoksulluğun artmasında etkili olmaktadır. Eğitim ile yoksulluk arasındaki bu kısır döngüyü kırmak, eğitim kalitesini iyileştirmek amacıyla Yaygın Eğitim Müdürlüğü (YEM) tarafından uygulanan projelerden biri 2001 yılında başlatılan İnsani Gelişim İçin Okuma Yazma Eğitim Projesidir.

Projenin asıl amacı okumamış, dezavantajlı gençlere ve yetişkinlere okuma yazmayı öğretmek, programdan sonra katılımcılara sürekli eğitim düzenlemek ve onların bilgi ve becerilerini geliştirmek suretiyle hayat standartlarını iyileştirmek ve yoksulluğu azaltmaktır. Projenin hedefini dört ana başlık altında incelemek mümkündür. İlk olarak

kapsamlı ve geniş yaygın eğitim sisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir ve bu hedef için toplam 1.40 milyon dolar bütçe ayrılmıştır. İkinci olarak okuma yazma sonrası eğitim programlarının desteklemesi amaçlanmıştır. Devlet dışı ve diğer özel kuruluşlarla işbirliği ile okuma yazma eğitimi tamamlayanların edindikleri bilgileri ileride kullanabilmelerini ve geliştirmelerini sağlamak için girişimlerde bulunulmuştur ve bunun için \$14.20 milyon bütçe ayrılmıştır. Üçüncü olarak sürekli eğitim merkezi kurarak insanlara sürekli kendilerini geliştirecek ortamın sağlanması hedeflenmiştir. Bunun için bütçenin en büyük kısmı \$50.60 milyonu ayrılmıştır. Son olarak kurumsal kapasitelerin genişletilmesi amaçlanmıştır. Bu hedefin gerçekleşmesi için ayrılan bütçe ise \$5.40 milyondur. Bunun için çalışanların yeteneklerini artırmak, YEM'nin izleme, denetleme ve planlama faaliyetlerini geliştirmek gibi düzenlemeler planlanmıştır. Proje toplam 1.36 milyon kişiyi kapsamayı ve bunun yarısını kadınlardan oluşturmayı hedef olarak belirlemiştir. Kadınlara okuma yazma sonrası eğitim vermek, onların bilgi ve becerilerini arttırmak, gelir getirici aktiviteler düzenlemek ve dolayısıyla onların gelirlerini arttırmak ve cinsiyet eşitsizliği azaltmak projenin diğer bir önemli hedefler arasındadır.

Program okuma yazma sonrası eğitim ve sürekli eğitim şeklinde 15 çeşit eğitim programı sunmuştur. Bunlar; süt ürünleri, inek ve keçi yetiştirmek, sabun ve mum yapma, kumaş boyama ve çiçek ve sebze yetiştirme gibi hayatın en temel konuları kapsayan eğitim programlarından oluşmaktadır. Okuma yazma eğitimleri 3 ay, sürekli eğitim ise 6 ay sürmektedir. Her iki programda haftada 6 gün, günde 2 saat eğitim verilmektedir.

Projenin toplam bütçesi 71.57 milyon dolardır. Bunun 53.3'ü (%75) Dünya Bankası tarafından, 7 milyonu (%10) İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve 11.24 milyonu (%15) ise borçlanma ile sağlanmıştır.

Proje 2007 yılında sona erdiğinde hedefin çoğu gerçekleşmişti. Öncelikle kapsamlı ve geniş yaygın eğitim sistemi geliştirme hedefi başarı ile gerçekleşmiş, yaygın eğitim sistemi daha sistemli hale gelmiştir. İkinci olarak okuma yazma sonrası eğitim programların desteklenmesi hedefi gerçekleşmiştir. 32 ilçede 6900 yaygın eğitim merkezi kurulmuş ve okuma yazma temel eğitimi tamamlayanların kullanabileceği birçok dergi, kitap ve diğer eğitim kaynakları ile donatılmış, sürekli eğitim ve okuma yazma sonrası eğitim programlar düzenlenmiştir. Bu durum okuma yazma temel eğitimini tamamlayan öğrencilere bu bilgilerini geliştirebilme imkanı sağlamıştır. 15 farklı konuda 8666 okuma yazma sonrası ve sürekli eğitim kursları uygulanması hedeflenmişti ve bu hedef 1000'nin üstünde gerçekleşmiştir. Üçüncü olarak sürekli eğitim merkezi kurarak insanlara sürekli kendilerini geliştirebilecek ortamı sağlaması hedefi başarı ile gerçekleşmiştir. Bu durum katılımcıların istihdam olanağını artırarak, gelir ve hayat standartlarını iyileştirerek yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmuştur. Proje 2007 yılında sona erdiğinde katılımcıların istihdamı %6 artmış, kadınlar katıldığı ticaret, terziilik ve dokuma gibi eğitim faaliyetler sonunda aile gelirlerini yaklaşık %10-100 artırmıştır. Projenin 1.36 milyon kişiyi kapsama hedefi 972.900 kişi olarak (%73) gerçekleşmiştir.

Projenin birçok olumlu yönlerin yanında bazı aksaklıkları da gözlemlenmiştir. Öncelikle kapsamlı ve sistemli yaygın eğitim sistemin yoksunluğu yaşanmaktaydı. Okuma yazma bilmeyenlerin örgün eğitim dışında eğitim görebileceği kapsamlı bir eğitim sistemi yoktu. Projeye katılan okuma yazma bilmeyen birçok kişi vardı fakat proje kapsamında verilen eğitimlerin çoğu okuma yazma bilmeyen kişilere uygun değildi. Bu durum okuma yazma bilmeyen birçok kişinin projeden istediği verimi alamamasına ve projeyi tamamlamadan bırakmasına neden olmuştur. Ayrıca sürekli hükümet ve hedef değişikliğinin yaşanması projenin geç başlamasına ve aksamasına neden olmuştur. Proje planlanan tarihten bir buçuk sene gecikmeli başlamıştır. Bu durum projenin zamanında tamamlanmamasına, personelin işini yapmamasına veya projenin bitiminden önce işlerini terk etmesine neden olmuştur. Projede birçok devlet dışı kuruluş ve diğer özel kurum yer almasına rağmen çoğunun projeye katkısı sınırlı kalmış, etkin şekilde çalışmamışlardır. Proje bittiğinde yedi aşamanın tamamlanması gerekirken bunun beşi tamamlanmıştı ve altı ve yedinci aşamalar gerçekleşmemiştir.

Buraya kadar anlatılan örnekler ve yapılmış çalışmalardan yola çıkarak yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelerde uygun bir yöntem olduğu, ancak başarılı olduğu kadar bazı aksaklıkların da bulunduğu ve dolayısıyla bu aksaklıkların giderilmesi takdirde gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmada iyi bir model olabileceği sonucuna varabiliriz.

5. SONUÇ

Yoksulluk tüm ülkeleri ilgilendiren bir sorundur, ancak gelişmekte olan ülkeler bu sorunu daha derin bir şekilde yaşamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yoksullaşmasının altındaki en önemli sebepler; kötü sağlık, yetersiz eğitim, istihdam olanakların sınırlı olması, eşitsizlik ve dışlanmadır. Bu sorunların kısa vadede giderilmesi zordur ve çaba sarf eden uzun bir süreci gerektirir. Başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların en çok üzerinde durduğu konu yoksulluk olmuş ve son yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için yapılan müdahaleler artmış durumdadır.

Eğitim politikası, yoksulluğu azaltmada daha kapsamlı ve fonksiyonel çözümler getirdiği gerekçesi ile çok tercih edilmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireyler daha yüksek beşeri sermaye donanımına sahip olur, daha çok vasıf gerektiren işlerde çalışır ve daha yüksek kazanç elde ederler. Eğitimin kişisel kazançları artırmak ve hayat standartları iyileştirmek suretiyle gelir ve insani yoksulluğu azaltıcı etkisi, yoksullukla mücadelede eğitimin önemli bir araç olmasına neden olmuştur.

Uygulanan eğitimler ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak değişmekle beraber genel olarak örgün ve yaygın eğitim olarak verilmektedir. Örgün ve yaygın eğitim ülkelere göre farklı şekillerde uygulanmakla birlikte son yıllarda yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelerde daha uygun bir eğitim modeli olduğu, yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitim daha çok okuma yazma eğitimi, temel eğitim, mesleki eğitim, gelir getirici

aktiviteler ve sağlık eğitimi gibi hayatın en temel konuları içeren programlardan oluşmaktadır. Yaygın eğitimin ucuz, geniş kitleye aynı anda ulaşabilme kapasitesine sahip olması ve esnek bir yapının bulunması yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelerde tercih edilmesinin en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların çoğu yukarıdaki görüşü destekleyici yönündedir.

Ülkelerde uygulanan yaygın eğitim politikasını inceleme sonucunda yaygın eğitimin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısına uygun, birçok açıdan olumlu yönlerin olduğu, dolayısıyla uygulanan yaygın eğitimlerin yoksulluğu azaltmada önemli rol oynadığı görülmüştür. Her ne kadar yaygın eğitim bu ülkelerde birçok açıdan fayda sağlamasına rağmen uygulanan programın öğrencilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayıcı nitelikte olmaması, finansal yetersizliği nedeniyle programın aksamaması, çalışanların görevlerini yerine getirmemesi, hükümet ve yönetim değişikliği nedeniyle programın zamanında uygulanmaması ve öğrencilerin motivasyon eksikliği nedeniyle programı tamamlamadan bırakma oranının yüksek olması gibi birtakım aksaklıklar görülmüştür. Bu aksaklıklar giderildiği takdirde uygulanan yaygın eğitim programları daha iyi sonuç alabilmektedir. Bunun için öncelikle ülkenin ihtiyaçları ve istekleri değerlendirilip en doğru model seçilmelidir. Ardından hangi araçları kullanarak eğitimin verilebileceğine ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı dikkate alınarak karar verilmelidir. Çünkü eğitimde kullanılan araçların ülke yapısına ve özelliklerine uygun olmaması programın uygulanabilirliğini zorlaştırmakta, program verimliliğini düşürmektedir. Programın başarılı sonuç almasını sağlayan en önemli unsurlardan bir diğeri de etkin bir denetim ve izleme sisteminin olmasıdır. Çünkü program finansmanın etkin kullanımı ve eğitimlerin verimli işleyişi ancak etkin bir denetleme ve izleme sistemi ile sağlanacaktır. Program sonunda yapılacak iyi bir değerlendirme sistemi aynı zamanda daha sonraki programlara yön vermesi açısından da önemlidir. Çünkü uygulanacak programların daha önce uygulanmış benzer çalışmalara bakarak ortak görülen sorunlardan ders alarak, onları giderecek şekilde uygulanması, istenilen sonuçların alınabilmesini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

Berg, S. V. (2008), Poverty and Education, Education Policy Series, 1-8

Coombs, P.H. & Ahmed, M. (1974). ATTACKING RURAL POVERTY, How Non Formal Education Can Help, USA, 3-20, 143-193

Çokgezen, M. & Terzi, N. (2008). Türkiye’de Devletin Eğitime Müdahalesinin Yeterli Gerekçesi Var mı? s.3

Etlng, A. (1993). What Is Non Formal Education?, Journal of Agriculture Education, USA, 72-76

Field, F. (1983). The Minimum Wage Policy Studies Institute, London, 50-51

- Fordham, P.E. (1993) 'Informal, Non-Formal and Formal Education Programmes' in YMCA George Williams College ICE301 Lifelong Learning Unit 2, London: YMCA George Williams College, s.2
- Gulati, S. (2008) Technology-Enhanced Learning in Developing Nations: A Review, International Review of Research in Open and Distance Learning, Vol.9, No.1, s. 11-12
- Khan, H. & Willimas, J. B. (2006). Poverty Alleviation Through Access to Education: Can E-Learning Deliver?, U21 Global Working Paper, 1-14
- Kumar, S. & Ahmad, S. Meaning, Aims and Process of Education, 1-60
- McQuaide, S. (2009). Making Education Equitable in Rural China through Distance Learning, International Review of Research in Open and Distance Learning, 1-21
- Önder, H. & Şenses, F. (2005) Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, 4
- Siaciawena, R. (2000). Case Studies of Non Formal Education by Distance Education and Open Learning, Chapter 5, Uganda: Distance Education of the Ministry of Health, UK, 92-113
- Veen, R.V.D. & Preece, J. (2005). Poverty Reduction and Adult Education: Beyond Basic Education, International Journal of Lifelong Education, 381-391
- World Bank. (2010). Republic of Ghana, Second Phase of the Functional Literacy Project, Project Performance Report, 4-37
- World Bank. (1999). National Functional Literacy Program
- World Bank. (2014). Pakistan-Emergency Job Training for Vulnerable Youth, Implementation Completion and Result Report
- World Bank. (2008). The People of Bangladesh for A Post Literacy and Continuing Education for Human Development Project
- World Bank, World Development Indicator, www.worldbank.org , erişim tarihi 20.02.2015